

Co to jest względność postrzeżeń?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii II*, tłum. Kazimierz Ajdukiewicz, Maria Ajdukiewicz. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa 1988, s. 139-140.
- Empiryk Sekstus „, *Zarysy Pyrrońskie I, 14*, tłum. Izydora Dąmbska. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa 1988, s.73.
- Platon, *Teajtet*, tłum. Władysław Witwicki. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa, 1988r., s. 23-24.



Czy nasze wrażenia zmysłowe dają nam wiedzę o świecie? Czy możemy im zaufać? Od czego zależą? A może nasze zmysłowe postrzeganie świata to tylko złudzenie – fatamorgana? Może nasze postrzeżenia to tylko pozory świata – jak w fantastycznej rzeczywistości filmu *Matrix* w reż. L. i L. Wachowskich? Może przecież być tak, że nasze dane zmysłowe to złudzenie – rodzaj snu czy halucynacji... Na niepewność i względność wiedzy pochodzącej ze zmysłów zwracali uwagę już starożytni. Sceptycy wysnuwali z niej postulat, by zawiesić w związku z tym wszelkie sądy o świecie. Sofiści z tego powodu uznawali, że wszelka wiedza jest względna. Platon odrzucił zaś w ogóle wartość poznania zmysłowego. Także Kartezjusz uznawał, że możemy być ofiarami wielkiego złudzenia.

Twoje cele

- Omówisz pojęcie względności w poznaniu.
- Przedstawisz argumenty starożytnych sceptyków za względnością poznania zmysłowego.
- Wyjaśnisz argumenty nowożytnego racjonalizmu kartezjańskiego przeciw wiedzy pochodzącej ze zmysłów.
- Przeanalizujesz fragmenty tekstów filozoficznych Platona, Sekstusa Empiryka i Kartezjusza.

Przeczytaj

Względność w poznaniu zmysłowym

Nasza wiedza o otaczającej nas rzeczywistości pochodzi w pierwszej kolejności z **postrzeżeń zmysłowych**. Funkcjonując w świecie, stale odbieramy wrażenia pod wpływem bodźców wysyłanych przez środowisko. Nasza wrażliwość, zdolności odbiorcze (inaczej słyszy ktoś, kto ma słuch absolutny, niż osoby pozbawione takiej czułości na dźwięki) i warunki postrzegania (np. inaczej widzimy rzeczy w pełnym świetle, inaczej przy słabym oświetleniu) wpływają jednak znacząco na efekty zmysłowego postrzegania rzeczywistości. Rezultaty naszych postrzeżeń są zatem względne – zależą od postrzegającego podmiotu oraz okoliczności, w których poznanie to się dokonuje. Przekonanie o tym, że wiedza jest względna, określamy mianem **relatywizmu poznawczego**. Relatywiści swe przekonania na temat względności poznania wywodzą właśnie od dostrzeżenia względności poznania zmysłowego.

Argumenty sofistów i sceptyków przeciw pewności wiedzy zmysłowej

To, że spostrzeżenia zmysłowe nie dają nam pewnej wiedzy o rzeczywistości, odkryli już starożytni. W dialogu *Teajtet* Platon przypominał ustami Sokratesa słowa sofisty Protagorasa. Myśliciel ten zasłynął twierdzeniem, które jest swoistym manifestem relatywizmu, iż „człowiek jest miarą wszechrzeczy”. Platon tak opisuje przekonanie sofistów o względności poznawania świata:

((Platon

Teajtet

Powiada [Protagoras] przecież gdzieś, że miarą wszystkich rzeczy jest człowiek; istniejących, że są, i nieistniejących, że nie są. [...] To mądry człowiek; chyba nie bredzi. Więc pójdźmy za nim. Nieprawdaż, że czasem, kiedy wiatr wieje, jeden i ten sam, to jeden z nas marznie, a drugi nie? I jeden marznie lekko, a drugi mocno? [...] Więc czy wtedy powiemy, że wiatr jest sam w sobie zimny, albo nie jest zimny? Czy też posłuchamy Protagorasa, że dla tego, który marznie, jest zimny, a dla tego, który nie marznie, nie jest? [...]

Źródło: Platon, *Teajtet*, tłum. Władysław Witwicki. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa, 1988r., s. 23-24.

Najpełniejszy katalog zastrzeżeń wobec poznania zmysłowego sformułowali w III w. n.e. sceptycy. Uznali oni, że należy zawiesić wszelkie sądy o rzeczywistości, ponieważ nasze poznanie świata pochodzi ze zmysłów, a te nie dają nam żadnej pewności pozyskanej w ten sposób wiedzy. Argumenty przeciw tej pewności wymienia Sekstus Empiryk:

((Sekstus , Empiry

Zarysy Pyrrońskie I, 14

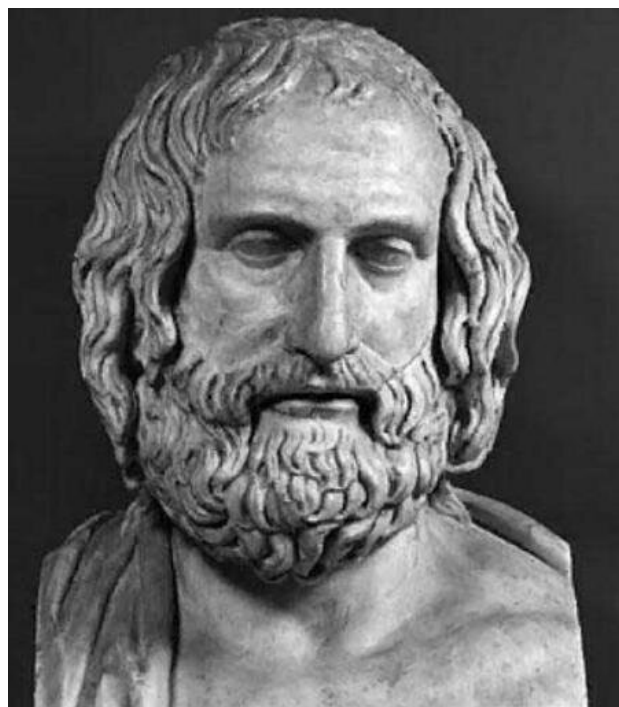
Starsi sceptycy podają argumenty, które mają doprowadzić do powściągliwości [w wydawaniu sądów] [...].

Przedstawiają się one

w następujący sposób: Pierwszy

wskazuje na różnorodność żywych stworzeń, drugi na różnice między ludźmi, trzeci na odmienną naturę narządów zmysłowych, czwarty na [różne] warunki [postrzegania], piąty na położenia, odstępstwa i miejsca, szósty na domieszki, siódmy na [różnice w] rozmiarach i ustrojach przedmiotów, ósmy na względność, dziewiąty ze względu na ustawiczne lub rzadkie zetknięcia, dziesiąty na wiele różnych dążeń, obyczajów, praw, mitycznych wierzeń i dogmatycznych mniemań.

Źródło: Sekstus , Empiry, *Zarysy Pyrrońskie I, 14*, tłum. Izidora Dąbska. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*. Wybór tekstów, Warszawa 1988, s.73.



Protagoras (ok. 480 – ok. 410 p.n.e.), autor słynnych słów: „człowiek jest miarą wszechrzeczy”

Źródło: domena publiczna.

Kartezjusz o względności postrzegania zmysłowego

Także w nowożytności nie dowierzano zmysłom. Najbardziej znany wywód w tym zakresie przeprowadził Kartezjusz. Pytał on, czy mamy jakiegokolwiek powody, by ufać świadectwu zmysłów, które przecież mogą nas łudzić. Autor *Rozprawy o metodzie* wprowadził nawet do swych rozmyślań figurę potężnego ducha, który może nas wprowadzać w błąd, ukazując przed naszymi oczami różne obrazy świata, co do których przecież nie mamy żadnej pewności, że oddają prawdziwy obraz rzeczywistości. Poszukując pewności wiedzy, poddaje on w wątpliwość wartość poznania zmysłowego

i zwraca uwagę na to, że przedmioty podlegające empirycznemu poznaniu są zmienne. Jego sceptycyzm ma charakter metodyczny – jest drogą dojścia do [wiedzy pewnej](#), niezależnej od względnych wyników postrzegania zmysłowego. Pisał Kartezjusz:

((Kartezjusz

Medytacje o pierwszej filozofii II



Wosk naturalny

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Rozważmy te przedmioty, które powszechnie uchodzą za najwyraźniej ze wszystkich pojmowane. Są to ciała, których dotykamy, które widzimy. Nie idzie tu o ciała w ogóle, te bowiem ogólne ujęcia bywają znacznie bardziej niewyraźne, lecz o jakieś ciało konkretne. Weźmy na

przykład ten wosk; świeżo został otrzymany z plastra i jeszcze nie stracił całkiem smaku miodu, ma w sobie jeszcze trochę zapachu kwiatów, z których został zebrany; jego barwa, kształt, wielkość są widoczne; jest twardy, zimny, można go łatwo dotknąć i gdyby stuknąć weń palcem, wydaje dźwięk. Jednym słowem posiada wszystko, co zdaje się być potrzebne, aby jakieś ciało mogło zostać jak najwyraźniej poznane. Ale oto w czasie, gdy to mówię, przybliża się wosk do ognia, traci on resztki smaku, zapach ulatuje, barwa się zmienia, kształt znika, wzrasta wielkość, wosk staje się płynny, gorący, ledwo go dotknąć można i jeśli weń postukać, już nie wydaje dźwięku. Czyż to jest dalej ten sam wosk? Trzeba przyznać, że ten sam, nikt temu nie przeczy, nikt inaczej nie myśli. Cóż więc to było w tym wosku, co się tak wyraźnie pojmowało? Na pewno nic z tego, co mi było dane przez zmysły, cokolwiek bowiem podpadało bądź pod zmysł smaku, bądź powonienia, bądź wzroku, bądź dotyku, bądź słuchu uległo już zmianie: a tymczasem wosk pozostaje.

Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii II*, tłum. Kazimierz Ajdukiewicz, Maria Ajdukiewicz. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*. Wybór tekstów, Warszawa 1988, s. 139-140.

Problem względności ludzkich postrzeżeń zmysłowych został częściowo rozwiązany dopiero w nowożytnych badaniach naukowych dzięki zastosowaniu przyrządów pomiarowych. Pozwoliły one na uniezależnienie poznania empirycznego od subiektywności danych powstałych w wyniku postrzegania przez narządy zmysłowe poszczególnych ludzi. Przyrządy naukowe pozwalały zapisywać i poddawać pomiarom badane zjawiska rzeczywistości, przetwarzając dane bez udziału jakiegokolwiek człowieka i jego aparatu zmysłowego. Musimy jednak pamiętać, że odczyt danych z przyrządów pomiarowych podlega także prawom subiektywności poznania i również może być przedmiotem złudzenia.

Słownik

nauka

sposób poznawania świata, charakteryzujący się wykorzystaniem rozumu jako jedyne narzędzia wnioskowania, uznający doświadczenie jako jedyne źródło poznania świata, korzystający z uzgodnionej metodologii jego badania i posługujący się precyzyjnym językiem opisu swych ustaleń

postrzeżenie zmysłowe

wrażenie powstające w ludzkim umyśle pod wpływem poznania rzeczywistości za pomocą zmysłów

relatywizm poznawczy

(łac. *relativus* – względny) przekonanie, iż nasza wiedza o rzeczywistości jest względna, zależna w szczególności od podmiotu poznającego (jego zdolności poznawczych), ale także warunków i przedmiotu poznania

sceptycyzm poznawczy

przekonanie, iż nie jesteśmy w stanie dotrzeć do żadnej obiektywnej i bezwzględnej prawdy o rzeczywistości

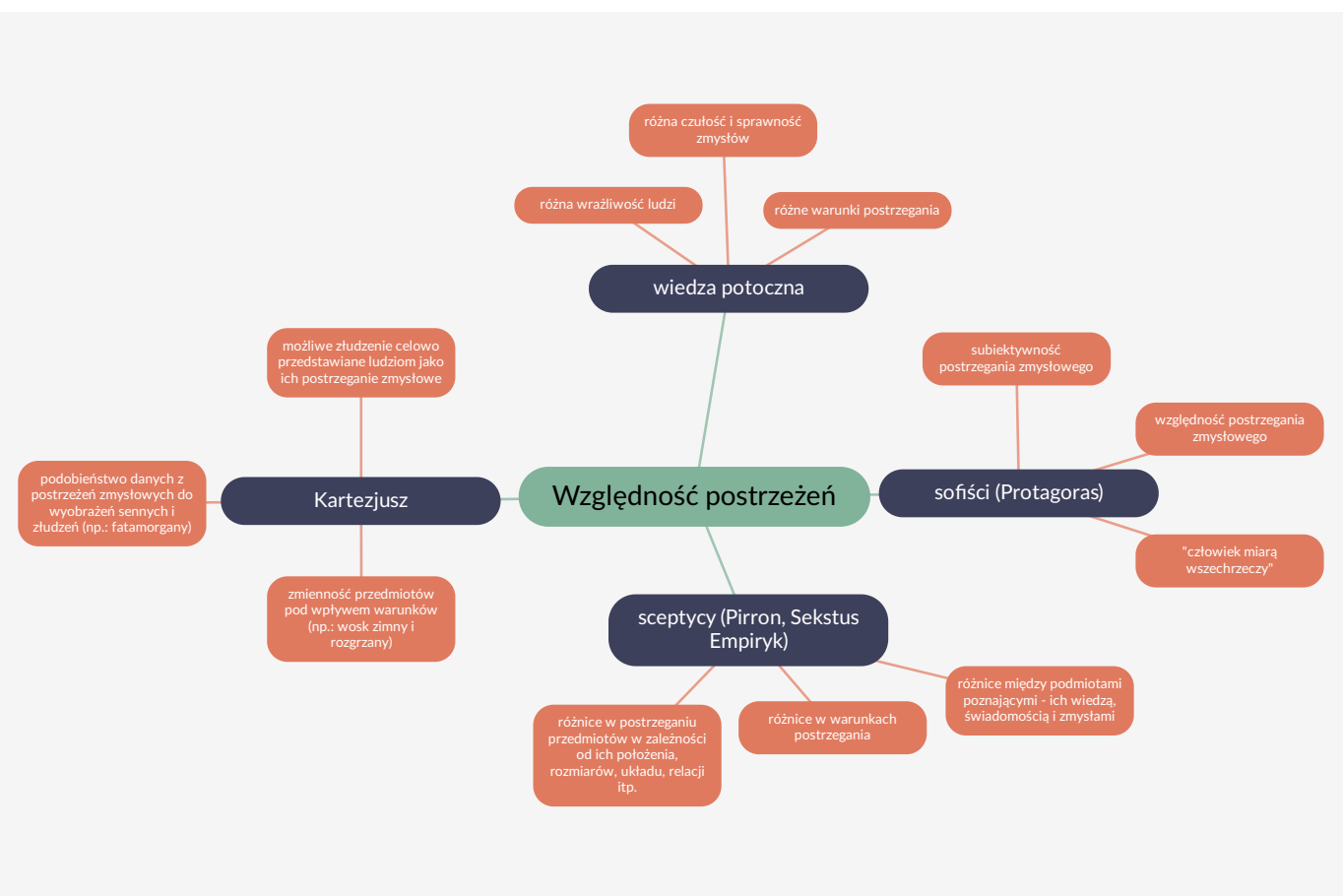
wiedza pewna

wiedza obiektywna, prawdziwa i bezwzględna – niezależna od podmiotu poznającego i warunków poznania

Mapa myśli

Polecenie 1

Korzystając z mapy myśli, wskaż wspólne elementy w sceptycznym podejściu do postrzeżeń zmysłowych w jego różnych ujęciach.



Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Na podstawie mapy myśli porównaj sceptycyzm starożytnych z nieufnością Kartezjusza wobec poznania zmysłowego.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Sceptycy twierdzili, że z powodu względności spostrzeżeń zmysłowych należy...

- ☐ zawiesić w ogóle wszelkie sądy o rzeczywistości.
- ☐ opierać się tylko na potwierdzonych przez innych wynikach spostrzeżeń.
- ☐ bardzo starannie porównywać wyniki spostrzeżeń różnych ludzi.
- ☐ wykluczać wśród danych spostrzeżenia niepewne.

Ćwiczenie 2



Relatywizm sofistów wynikał z obserwacji, że...

- ☐ różne bodźce wywołują wśród ludzi różne wrażenia.
- ☐ te same bodźce zmysłowe wywołują wśród ludzi różne wrażenia.
- ☐ te same bodźce zmysłowe wywołują wśród ludzi te same wrażenia.
- ☐ różne bodźce wywołują wśród ludzi te same wrażenia.

Ćwiczenie 3



Na zróżnicowanie ludzkich postrzeżeń zmysłowych wpływają przede wszystkim...

- ☐ różna wiedza ludzi.
- ☐ różne warunki postrzegania.
- ☐ różna wrażliwość ludzi.
- ☐ różna sprawność narządów zmysłowych ludzi.

Ćwiczenie 4



Przyporządkuj filozofom ich przekonania poznawcze.

Kartezjusz

sceptycyzm metodyczny

sofiści

relatywizm

Sekstus Empiryk

sceptycznym poznawczy

Ćwiczenie 5



Wyjaśnij sens słów Protagorasa: „człowiek jest miarą wszechrzeczy”.



Na podstawie poniższego fragmentu tekstu Kartezjusza określ, jaką wiedzę chce osiągnąć Kartezjusz i co wydaje się podstawą takiej wiedzy.

((Kartezjusz

Medytacje o pierwszej filozofii II

Rozważmy te przedmioty, które powszechnie uchodzą za najwyraźniej ze wszystkich pojmowane. Są to ciała, których dotykamy, które widzimy. Nie idzie tu o ciała w ogóle, te bowiem ogólne ujęcia bywają znacznie bardziej niewyraźne, lecz o jakieś ciało konkretne.

Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii II*, tłum. Kazimierz Ajdukiewicz, Maria Ajdukiewicz. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa 1988, s. 139-140.

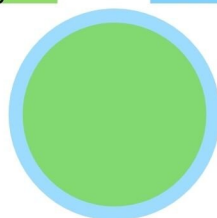
Ćwiczenie 7



Określ wzajemne relacje pomiędzy relatywizmem poznawczym a starożytnym sceptycyzmem, a następnie zaznacz grafikę, która według ciebie ją ilustruje.

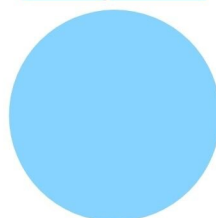
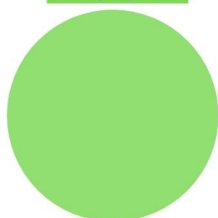
sceptyzm

relatywizm



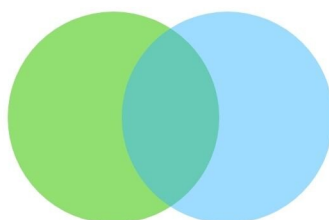
sceptyzm

relatywizm



sceptyzm

relatywizm



sceptyzm

relatywizm





Ćwiczenie 8

Określ, w jaki sposób nowożytna nauka częściowo pokonała trudność względności ludzkich postrzeżeń.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Co to jest względność postrzeżeń?

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

X. Trop sceptyczny jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii. Uczeń:

1) wyjaśnia na wybranych przykładach, na czym polega względność spostrzeżeń;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Omówisz pojęcie względności w poznaniu.
- Przedstawisz argumenty starożytnych sceptyków za względnością poznania zmysłowego.
- Wyjaśnisz argumenty nowożytnego racjonalizmu kartezjańskiego przeciw wiedzy pochodzącej ze zmysłów.
- Przeanalizujesz fragmenty tekstów filozoficznych Platona, Sekstusa Empiryka i Kartezjusza.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia pojęcie względności w poznaniu;
- przedstawia argumenty starożytnych sceptyków za względnością poznania zmysłowego;
- wyjaśnia argumenty nowożytnego racjonalizmu kartezjańskiego przeciw wiedzy pochodzącej ze zmysłów;
- analizuje fragmenty tekstów filozoficznych Platona, Sekstusa Empiryka i Kartezjusza.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Co to jest względność postrzeżeń?”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 5 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie. Na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla temat lekcji, następnie omawia cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel odczytuje pytanie znajdujące się we wprowadzeniu do e-materiału wyświetlonego na tablicy: *Czy nasze wrażenia zmysłowe dają nam wiedzę o świecie?* Prosi uczniów, aby w parach rozpoczęli wstępną dyskusję na ten temat. Uczniowie dzielą się swoimi spostrzeżeniami na forum, a wybrana osoba zapisuje najważniejsze spostrzeżenia i wnioski z dyskusji na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Mapa myśli”, a następnie odczytuje polecenie: *Korzystając z mapy myśli, wskaż wspólne elementy w sceptycznym podejściu do postrzeżeń zmysłowych w jego różnych ujęciach.* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Nauczyciel wyświetla uczestnikom zajęć ćwiczenie nr 6. Uczniowie tym razem pracują w grupach. Ustalają wspólne stanowisko i wskazują wybraną odpowiedź, używając telefonów lub komputerów. Nauczyciel kontroluje wyniki pracy uczniów i prosi wybrane osoby o uzasadnienie swojej odpowiedzi.
5. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 7 i 8) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, a następnie wszyscy wspólnie omawiają: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego.
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Znajdź tekst opozycyjny, przedstawiający inny punkt widzenia w stosunku do omawianego na lekcji.

Materiały pomocnicze:

- Bloom A., *Umysł zamknięty. O tym, jak amerykańskie szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze dzisiejszych studentów*, Poznań 1997.
- *Filozofia w szkole. Współczesne dylematy i wyzwania etyczne*, t. 6, red. B. Burlikowski i W. Rechlewicz, Kielce 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediu:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.